

УДК 658.5: 338.24

С. П. Бендасюк,
старший лаборант Центру економічних досліджень
Одеської національної академії харчових технологій

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНІ

S. F. Bendasyuk,
Senior Laboratory Center for Economic
Studies of Odessa National Academy of Food Technologies

METHODS GENERATE INNOVATIVE ENVIRONMENT IN THE REGION

У статті ретельно розглянуто закономірності, умови і чинники управління інноваційними процесами, визначено принципи та основи методології формування та розвитку інноваційного середовища.

В статье тщательно рассмотрены закономерности, условия и факторы управления инновационными процессами, определены принципы и основы методологии формирования и развития инновационной среды.

The article carefully examined patterns, conditions and factors of innovative processes, the principles and foundations of methodology formation and development of innovative environment.

Ключові слова: методологія, розвиток, інноваційні процеси, управління, результативність, оцінка, нововведення.

Ключевые слова: методология, развитие, инновационные процессы, управление, результативность, оценка, нововведения.

Keywords: methodology, development, innovative processes, management, performance, evaluation, innovation.

Вступ. Економічний розвиток України в даний час забезпечується переважно за рахунок експлуатації надр та інших природних ресурсів. При цьому раціональне використання природних багатств і людського потенціалу стають основою для довгострокового розвитку України. Трансляція методів і способів управління традиційною індустріальною економікою на економіку інноваційного типу не приводить до бажаного результату. Складність управління процесом переходу до інноваційного розвитку полягає в необхідності вибору та наукового обґрунтування економічної платформи, що пояснює закономірності безлічі складних взаємопов'язаних економічних процесів, що протікають при створенні та комерціалізації інновацій на мікро- і макрорівнях. Безперервність інноваційних процесів в сформованому інноваційному середовищі стає ключовим фактором для функціонування економіки в сучасних умовах. Розкриття умов і закономірностей взаємодії учасників інноваційних процесів як суб'єктів інноваційного середовища дозволить розробити, впроваджувати та управляти реалізацією програм по переходу до економіки інноваційного типу. [2]

Метою дослідження є визначення методологічних підходів до оцінки розвитку інноваційного підприємництва та обґрунтування інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості.

Аналіз останніх публікацій. Питання про оцінку інноваційного розвитку сучасного підприємства, присвячені роботи Яковлева А., Маркіної Ю.І., Антонюк Л. Л., Шуміхіна В. та інших вчених-економістів. Аналіз наукової та методичної літератури показав відсутність єдиного підходу до проблем, зазначених академічними, так і в практиці загальних заходів для оцінки інноваційних старших керуючих компаній. Таким чином, при оцінці інноваційного розвитку підприємства, не зважаючи на різні напрямки проведення такого оцінювання, ключовими аспектами процедури оцінювання виступають – кінцевий результат обраного напрямку оцінювання інновації, або, іншими словами, результативність, а також оцінювання ефективності від здійснення інноваційних процесів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. В даний час дослідження і розробки і пов'язану з ними інноваційну діяльність визначають як найважливіші умови забезпечення економічного розвитку. Науково-технічний прогрес та інновації здійснюють систематизований, все зростаючий вплив на соціально-економічні системи. Тим самим визначаються темп і напрямок розвитку. При цьому змінюється внутрішня структура соціально-економічних систем, змінюються функції складових підсистем і пропорції між складовими. Зазначені процеси дозволяють розширити розуміння економічного розвитку в сучасних умовах і виділити інноваційний розвиток. Спираючись на результати досліджень вітчизняного та зарубіжного досвіду, під інноваційним розвитком пропонується розуміти процес якісного перетворення техніко-технологічних факторів та організаційно-економічних умов виробничо-господарської діяльності соціально-економічних систем, заснований на створенні та впровадженні інновацій. Дослідження управління інноваційними процесами перестає носити фрагментарний характер, набуває комплексної спрямованості вивчення та вимагає вдосконалення наукових основ для забезпечення ефективності управління процесами в соціально-економічних системах.

Розвиток соціально-економічної системи пов'язаний з формуванням економіки інноваційного типу. Додатковий продукт створюється переважно інтелектуальною працею, за рахунок чого і здійснюється підвищення ефективності діяльності господарюючих суб'єктів. В економіці такого типу забезпечується високий рівень розвитку освіти і науки, формується інноваційне середовище, що стимулює звернення нововведень і інновацій на ринках, важливе місце займає інфраструктура інноваційної діяльності. Відповідно, системний характер управління економікою інноваційного типу полягає в реалізації організаційно-інституційного підходу до створення управлінських рішень. В рамках запропонованої концепції обґрунтовано, що ефективне управління інноваційними процесами забезпечуватиметься:

- наявністю складових секторів інноваційної діяльності, що забезпечують реалізацію інноваційних процесів;
- певними вимірюваними критеріями функціонування всіх секторів інноваційної діяльності;
- розвиненим інноваційним середовищем, що забезпечує взаємозв'язок ринків і секторів.

Враховуючи це і спираючись на теорію і сучасну практику управління інноваційними процесами в Україні і за кордоном, можна виділити сектори:

- сектор вищої освіти - це та частина сфери освіти, в якій здійснюється інноваційно-орієнтована підготовка кадрів, проводяться дослідження і розробки. Цей сектор представлений переважно вузами;
- сектор досліджень і розробок, який включає наукові, науково-дослідні, проектно-конструкторські та інші здійснюючі наукові дослідження і розробки організації (генерація знань);
- підприємницький сектор (виробництво інноваційних товарів і надання послуг), який представлений підприємствами та організаціями, що використовують

інновації у виробничо-господарській діяльності або тиражують інноваційні товари та послуги;

- сектор інноваційної інфраструктури, що включає всі організації та структури підтримки інноваційних процесів в економіці інноваційного типу.

Інноваційне середовище соціально-економічної системи утворюється шляхом взаємозв'язку і взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, регулюючими нормативно-правовими та економічними механізмами, і виникає при створенні та використанні інновацій.

Закономірності, умови і чинники управління інноваційними процесами в сучасних умовах відображаються через принципи управління розвитком інноваційного середовища в соціально-економічних системах (табл. 1).

Таблиця 1.
Принципи управління розвитком інноваційного середовища в соціально-економічних системах

Принцип	Сутність і опис принципу
Принцип критичних значень параметрів	Соціально-економічна система характеризується низкою параметрів. При функціонуванні системи значення параметрів змінюються. Якісна зміна складу і структури соціально-економічної системи відбувається тільки при досягненні параметрами певних значень. Управління розвитком інноваційного середовища соціально-економічної системи має бути спрямоване на зміну ключових параметрів інноваційного розвитку
Принцип управління потенціалом	Напрямок розвитку соціально-економічної системи, майбутні склад і структура системи визначаються накопиченим потенціалом. Управління розвитком інноваційного середовища соціально-економічної системи має бути спрямоване на накопичення такого потенціалу, який є ключовим для інноваційного розвитку
Принцип узгодженого розвитку підсистем	Крупна соціально-економічна система складається з підсистем. Зміни, що відбуваються в підсистемах соціально-економічної системи, при їх когерентності змінюють стан самої соціально-економічної системи. Отже, ефективне управління розвитком інноваційного середовища підсистем соціально-економічної системи призводить до розвитку інноваційного середовища самої системи
Принцип передбачуваності	Розвиток соціально-економічної системи циклічно. Параметри функціонування системи в минулому дозволяють зробити прогноз про значення параметрів в майбутньому. Управління розвитком інноваційного середовища, узгоджене з циклічною динамікою, посилює управляючі дії
Принцип накопичення інтелектуального капіталу	Інтелектуальний капітал, що генерує знання, стає ключовим фактором інноваційного розвитку. Центральним пунктом концепції ефективного управління інноваційними процесами, а отже і розвитком інноваційного середовища має бути управління накопиченням та використанням знань
Принцип першочерговості зміни структури	Якісні характеристики складу і структури соціально-економічної системи, що використовує людський потенціал як ключовий фактор розвитку, повинні значно відрізнятися від соціально-економічних систем, що використовують переважно природні ресурси для розвитку. Управління зміною структури інноваційного середовища та інфраструктури соціально-економічної системи стають першорядними
Принципи поступального руху	Інноваційний процес в соціально-економічній системі розбивається на встановлену послідовність стадій. Управління розвитком інноваційного середовища ґрунтується на створенні системних умов для забезпечення переходів інноваційних процесів з попередньою на наступну стадію
Принцип орієнтації на результат	Управління розвитком інноваційного середовища має здійснюватися відповідно з майбутнім, бажаним станом соціально-економічної системи. Концепція ефективного управління інноваційними процесами повинна дозволити оцінювати минуле, сьогодення і майбутнє стан інноваційного середовища
Принцип достовірності показників	Оцінка результатів управління розвитком інноваційного середовища соціально-економічних систем повинна бути достовірною, тому необхідно використовувати показники, які застосовуються в системі статистичних спостережень в даний час

Принципи розкривають науково-методологічну сутність взаємозв'язку наукових і практичних областей знання з управлінням розвитком інноваційного середовища, об'єднують теоретичні висновки теорії систем, теорії циклічності в економіці, теорії економічного зростання і досвід управління інноваційними процесами в реальних соціально-економічних системах.

Беручи за основу вітчизняний та зарубіжний досвід управління інноваційними процесами, доцільним видається виділити наступні положення концепції ефективного управління інноваційними процесами в соціально-економічних системах [5]:

- 1) управління інноваційними процесами в соціально-економічних системах в сучасних умовах - це цілеспрямований вплив на інноваційне середовище і сектори інноваційної діяльності для забезпечення руху до економіки інноваційного типу;
- 2) сектори, що забезпечують реалізацію інноваційних процесів, можуть входити в систему, або система може отримувати необхідні ресурси для розвитку іззовні, з інших соціально-економічних систем. Наявність секторів і їх розвиток визначає конкурентоспроможність системи в зовнішньому середовищі;
- 3) розвиток секторів інноваційної діяльності та стан інноваційного середовища соціально-економічної системи є вимірними. Вимірювання здійснюються через критерії оцінки стану інноваційного середовища;
- 4) розвиток інноваційного середовища національної соціально-економічної системи визначається розвитком інноваційних середовищ, входних до неї регіональних соціально-економічних систем, представлених в цьому дослідженні як частини країни, відмінні від інших за своїми характеристиками і збігаються з адміністративно-територіальним поділом України. Отже, управління розвитком інноваційного середовища регіонів забезпечує розвиток інноваційного середовища національної соціально-економічної системи і сприяє переходу до економіки інноваційного типу.

Розробка концепції ефективного управління інноваційними процесами в соціально-економічних системах розкриває можливості для вибору напрямків та розробки механізмів підвищення ефективності управління розвитком інноваційного середовища і секторів інноваційної діяльності.

Результативність управління розвитком інноваційного середовища визначається рішенням проблем розвитку економіки, реалізацією стратегій і програм розвитку. Існуючу фрагментарність в управлінні розвитком інноваційного середовища слід усувати через забезпечення безперервності інноваційних процесів.

В результаті дослідження обґрунтованими видаються такі принципи методології формування та розвитку інноваційного середовища:

- принцип забезпечення безперервності інноваційних процесів шляхом створення умов для переходу по стадіях інноваційного процесу;
- принцип пріоритетного розвитку інноваційної інфраструктури в інноваційному середовищі;
- принцип використання ключових переваг соціально-економічної системи, і тому зосередження функцій управління розвитком інноваційного середовища в регіоні.

Крім цього, в економіці інноваційного типу слід застосовувати ринкові принципи господарювання (підприємництва; різноманіття форм власності; ринкового ціноутворення та ін.). Метою управління розвитком інноваційного середовища стає забезпечення формування економіки інноваційного типу. Виділяються завдання:

- оцінка стану розвитку інноваційного середовища соціально-економічної системи, виявлення проблем та розробка стратегій розвитку;
- формування та реалізація механізмів розвитку інноваційного середовища окремих секторів інноваційної діяльності та їх оцінка;
- створення і розвиток організацій інноваційної інфраструктури.

В результаті обліку зарубіжного досвіду та положень концепції запропоновані основи методології управління формуванням і розвитком інноваційного

середовища:

1) умова результативності: забезпечення цілеспрямованого впливу на сектори інноваційної діяльності та інноваційне середовище для забезпечення руху до економіки інноваційного типу;

2) системний підхід, що дозволяє забезпечити контроль управління переходами між стадіями інноваційних процесів від ідей до комерціалізації та використання інновацій;

3) використання методології Р. Купера, реалізованої ним в моделі інноваційного процесу «стадія-перехід».

Забезпечення ефективності реалізації інноваційних процесів та управління розвитком інноваційного середовища пропонується забезпечувати поділом процесів управління на стадіях інноваційного процесу на дві групи: трансциклові і позиційні процеси. Трансциклові процеси - це процеси управління, реалізовані на всіх стадіях інноваційного процесу. Вони характеризуються відносно стабільною змістовною характеристикою для суб'єкта управління інноваційною діяльністю. Позиційні процеси - це процеси, реалізовані на окремих стадіях інноваційного процесу. [4]

Цілісність і безперервність інноваційних процесів забезпечується при наступній послідовності реалізації функцій управління:

1) створення ринків нововведень і інновацій, створення інноваційної інфраструктури, розвиток кадрового потенціалу і т. п. (трансциклові процеси управління, реалізовані регіональними органами влади);

2) фінансування досліджень і розробок, проведення досліджень і розробок, створення венчурних підприємств і т. д. (позиційні процеси управління, реалізовані регіональними органами влади і транс циклові процеси управління, реалізовані органами управління підприємствами та кластерами);

3) ініціювання та реалізація інноваційних проєктів, маркетингові дослідження, збув інноваційної продукції (позиційні процеси управління, реалізовані органами управління підприємствами та кластерами).

Оцінка стану інноваційного середовища та окремих секторів соціально-економічних систем повинна здійснюватися через порівняння фактичних значень індикативних показників і критеріїв економіки інноваційного типу. Значення критеріїв оцінки секторів інноваційної діяльності приймаються як кращі досягнуті або перспективні по різним соціально-економічним системам. Модель оцінки стану інноваційного середовища представляється як послідовність дій, в результаті якої виявляються особливості розвитку інноваційного середовища і розробляються рекомендації щодо коригування програм і проєктів інноваційного розвитку.

Модель та критерії розширюють застосовувані нині системи оцінки результативності управління інноваційним розвитком можливістю кількісної оцінки стану інноваційного середовища та оцінки дисбалансу у розвитку секторів інноваційної діяльності в соціально-економічних системах.

Критерії оцінки стану інноваційного середовища різних соціально-економічних систем в сучасних умовах відрізняються спеціальними параметрами для окремих секторів інноваційної діяльності і дозволяють визначати диспропорції в розвитку інноваційного середовища.

На основі комплексного дослідження рівня соціально-економічного розвитку регіонів України виділено групу регіонів зі схожими організаційно-економічними та науково-технічними умовами функціонування економіки. Ця група регіонів може розглядатися як та, що має потенціал у розвитку інноваційного середовища та активізації інноваційної діяльності.

Нарощування інноваційного потенціалу та збільшення обсягів фінансування наукових досліджень, як і створення нових організацій інноваційної інфраструктури, саме по собі не забезпечить перехід до економіки інноваційного типу. Відповідно, ключовими проблемами на сучасному етапі розвитку в країні стають формування і розвиток інноваційного середовища як результат взаємодії секторів інноваційної діяльності та управління розвитком інноваційної інфраструктури.

Розвиток інноваційного середовища соціально-економічної системи активізує інноваційні процеси в секторах інноваційної діяльності. Як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку інноваційних процесів, найбільший результат управління розвитком інноваційного середовища дасть в тих секторах, в яких є науково-інноваційний потенціал. Тому одним з ключових питань для забезпечення інноваційного розвитку стає потенціал сектору вищої освіти. Відповідно, великого значення набуває розробка механізмів розвитку інноваційного середовища саме в секторі вищої освіти. [3]

Інноваційне середовище сектору вищої освіти соціально-економічної системи являє собою внутрішнє і зовнішнє оточення організацій сектору вищої освіти, що формує умови для виконання функцій сектору при реалізації інноваційних процесів.

Важливим управлінським завданням, у зв'язку з розвитком інноваційного середовища, є вибір засобів оцінювання результативності механізмів, спрямованих на розвиток у даній сфері. З урахуванням досвіду застосування інструментів оцінки діяльності вузів в Україні, можна використовувати розроблений індекс розвитку інноваційного середовища сектору вищої освіти, що розраховується за окремим ВНЗ.

Індекс дозволяє доповнити діючі системи оцінки результативності інноваційної діяльності, виділяючи і кількісно характеризуючи аспекти розвитку взаємодії секторів інноваційної діяльності в інноваційному середовищі.

Апробація механізму управління розвитком інноваційного середовища сектору вищої освіти може бути проведена на інформаційних масивах вузів.

Розрахунки очікуваного приросту коштів на дослідження і розробки у вузах з варіюванням параметрів приросту і вихідних сум залучених коштів свідчать про можливість притягнення до фонду цільового капіталу. При їх інвестуванні вуз отримує дохід, частина якого буде направлятися на дослідження і розробки.

Застосована в області інноваційної інфраструктури термінологія, класифікації та опис функцій не повністю задовольняють потребам науково-теоретичного обґрунтування управління розвитком інноваційного середовища, і, отже, потребують удосконалення. Під інноваційною інфраструктурою слід розуміти сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, що сприяють здійсненню інноваційної діяльності, що діють у сфері матеріально-технічного, фінансово-кредитного, організаційно-методичного, інформаційного та консультативного обслуговування та організаційно відокремлених як науково-технічних, інжинірингових, виробничих організацій та структур в складі організацій, їх об'єднань, технополісних інкубаторів (бізнес-інкубатори), технополіси, технопарки, центри трансферу технологій та колективного користування, інноваційні та венчурні фонди, інші спеціалізовані організації. [1]

Запропоноване визначення проявляється через послідовне усвідомлення функціональної ролі інноваційної інфраструктури у розвитку інноваційного середовища соціально-економічних систем, через сфери діяльності та конкретні організаційно-економічні форми.

Висновок. В результаті дослідження, з урахуванням зарубіжного досвіду встановлено, що повне мінімально необхідне покриття інноваційних процесів у галузі може бути здійснене при створенні структур чотирьох організаційно-економічних форм: технопарку, бізнес-інкубатора, центру трансферу технологій та венчурного фонду, чинного в кількох галузях. Також для підтримки науково-технічної творчості можливе створення галузевих і міжгалузевих центрів колективного користування. Реалізація організаційно-економічних механізмів формування та розвитку інноваційного середовища регіону забезпечить формування інноваційного середовища сектору вищої освіти і розвиток інноваційної інфраструктури. Це сприятиме переходу в середньостроковій перспективі регіональних соціально-економічних систем до економіки інноваційного типу.

Список використаних джерел.

1. Глазьев С.О. Эволюция технико-экономических систем: возможности и границы централизованного регулирования / Глазьев С.Ю., Львов Д.С., Фетисов Г.Г. — М.: Наука, 1992. — 289с.

2. И. Бернадская. Инновационная деятельность и возможности развития малого и среднего бизнеса. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ip-centr.kiev.ua/newcipip/control/ru/publish/article/main?art_id=108099.

3. Маркіна Ю.І. Бізнес-інкубатор як одна з інноваційних територіально-виробничих форм оптимізації господарства / Ю.І.Маркіна // Формування ефективних фінансових механізмів державного управління економікою України: теорія і практика: II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, 9-11 листопада 2010 р.: тез.доп.- Донецьк, 2010.- С.93-96.

4. П. Мусієнко Технопарк як організаційна форма розвитку інноваційного потенціалу/ П. Мусієнко // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво».- 2007.-№3. - С.154-157.

5. Brusis M. Institution building for regional development: a comparison of Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Romania, Poland and Slovakia. – Berlin: Humbolt University, 1999. – 284 p.

References.

1. Hlaz'ev, S.O. (1992), Evoliutsiya tekhniko-ekonomicheskikh system: vozmozhnosti i hranytsy tseentralizovannoho rehulyrovaniya [The evolution of technical and economic systems: possibilities and limits of centralized regulation], Naukova dumka, Moskva, Rossyia.

2. Bernadskaya, Y. "Innovation and development opportunities for small and medium businesses" available at: http://www.ip-centr.kiev.ua/newcipip/control/ru/publish/article/main?art_id=108099.

3. Markina, Yu.I. (2010) "Business Incubator as one of the innovative forms of territorial-production optimization economy", Formuvannya efektyvnykh finansovykh

mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia ekonomikoju Ukrainy: teoriia i praktyka [Forming effective financial mechanisms of state control of the economy of Ukraine: Theory and Practice], II Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh i studentiv, Donetsk, Ukraine, pp. 93-96.

4. Musiienko, P. (2007), "Technopark as an organizational form of innovation potential", Derzhava ta rehiony. Seriiia «Ekonomika ta pidpriemnytstvo», vol. 3, pp. 154-157.

5. Brusis, M. (1999), Institution building for regional development: a comparison of Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Romania, Poland and Slovakia, Humbolt University, Berlin, Germany.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"